

Espoo Kallvik

Vanhan tiilitehtaan alueen arkeologinen tarkkuusinventointi 2017

Timo Jussila
Timo Sepänmaa

Tilaja: Espoon kaupunki

Sisältö

Perustiedot	2
Yleiskartat	3
Vanhoja karttoja	5
Inventointi	8
Tulos	9
Lähteet	10
Kuvia	11

Kansikuva: Kurtinniityntien lounaispuolelta kaakkoon, missä tieuran pohjoispuolella on sijainnut toinen tiilitehtaan kahdesta isommasta rakennuksesta sekä tilienkuivausvajoja.

Perustiedot

Alue: Espoo, Kallvikin vanhan tiilitehtaan alue.

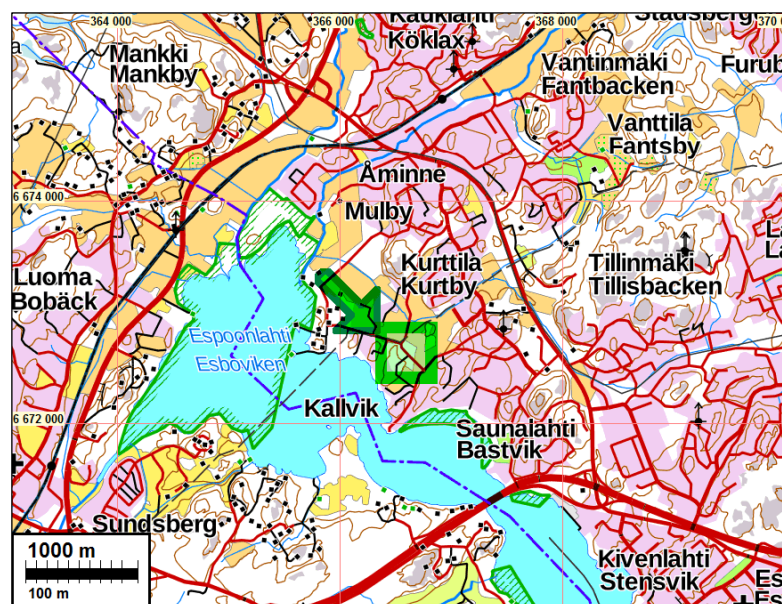
Tarkoitus: Selvittää, onko alueella jäljellä suojeltavaksi katsottavia jäännöksiä vanhasta tiilitehtaasta ja ylipäätään dokumentoida se mitä tiilitehtaasta on jäljellä. Erityisesti on tarkoitus selvittää uusien, suunniteltujen katujen rakentamisen vaikutus mahdollisiin tiilitehtaan jäännöksiin.

Työaika: Maastotyö 23.10.2017 ja varmentava tarkastuskäynti 30.10.2017.

Kustantaja: Espoon kaupunki

Tekijät: Mikroliitti Oy, Timo Sepänmaa, Timo Jussila ja Janne Sosialo.

Tulokset vuosina 1889 – 1917 toimineen tiilitehtaan rakennusten ja toimintojen sijainti voitiin paikantaa tarkoin vanhoilta kartoilta. 1960 luvulla viimeisetkin tiilitehtaan rakennukset purettiin. Alue oli joutomaana 1960 - 1970 luvuilla. 1980 - 90 luvuilla alue oli varastona jossa erilaisia vajoja ja halleja. Alueella on ollut varastoituna maa-aineksia ja rakennusjätettä. Alue on täysin tasattua sekä käsiteltyä. Mitään vanhoja rakenteita ei ole jäljellä. Alueella on paikoin täytemaata ja monin paikoin maa-ainekasojia ja rakennusjättekasojia. Maanalaisia rakenteita ei alueella havaittu. Jäljet vanhasta tiilitehtaasta on käytännössä lähes kokonaan hävitetty. Mitään suojelemisen arvoista alueella ei ole.

Tutkimusalueen sijainti vihreän suorakaiteen sisällä.

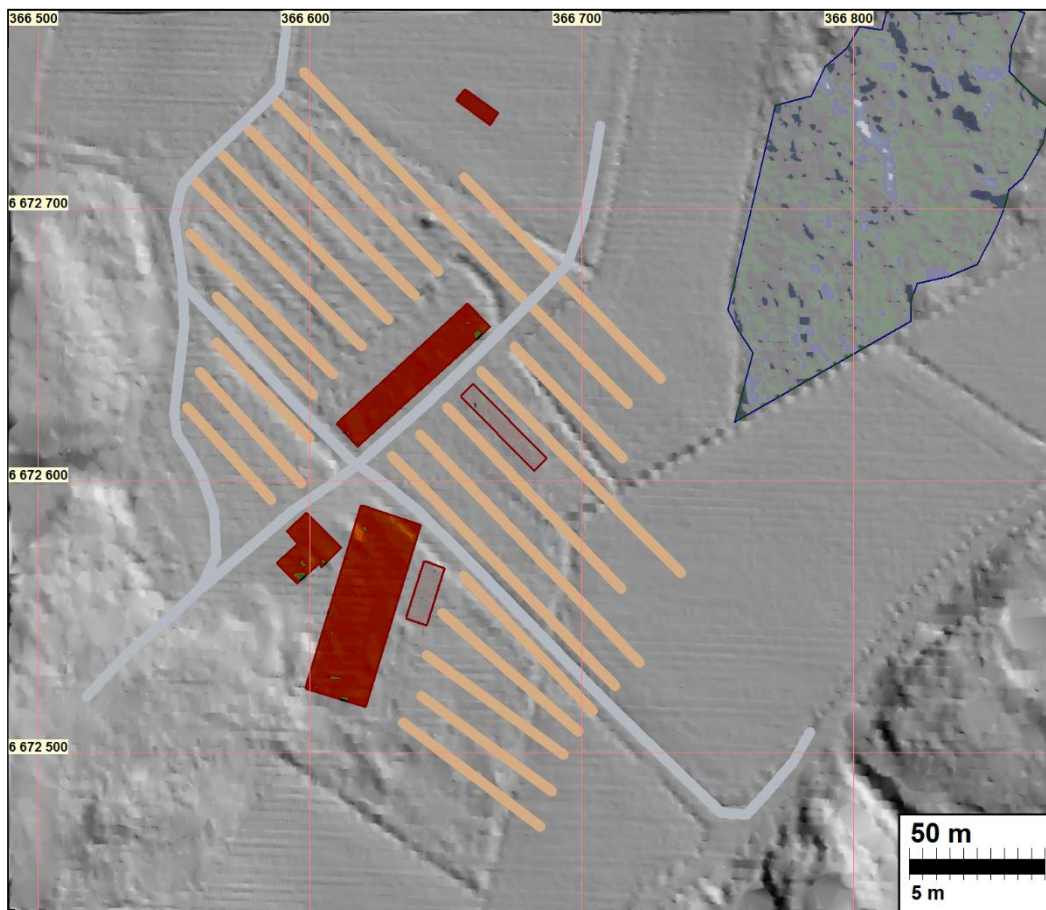
Selityksiä: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa, tekstissä myös ETRS-GK25 koordinaatteja. Kartat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta syksyllä 2017, ellei toisin mainittu. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu 10/2017. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon, eikä niillä ole mitään kokoelmatunnusta. Valokuvat ovat digitaalisia ja ne ovat talletossa Mikrolinetti Oy:n serverillä.

Yleiskartat

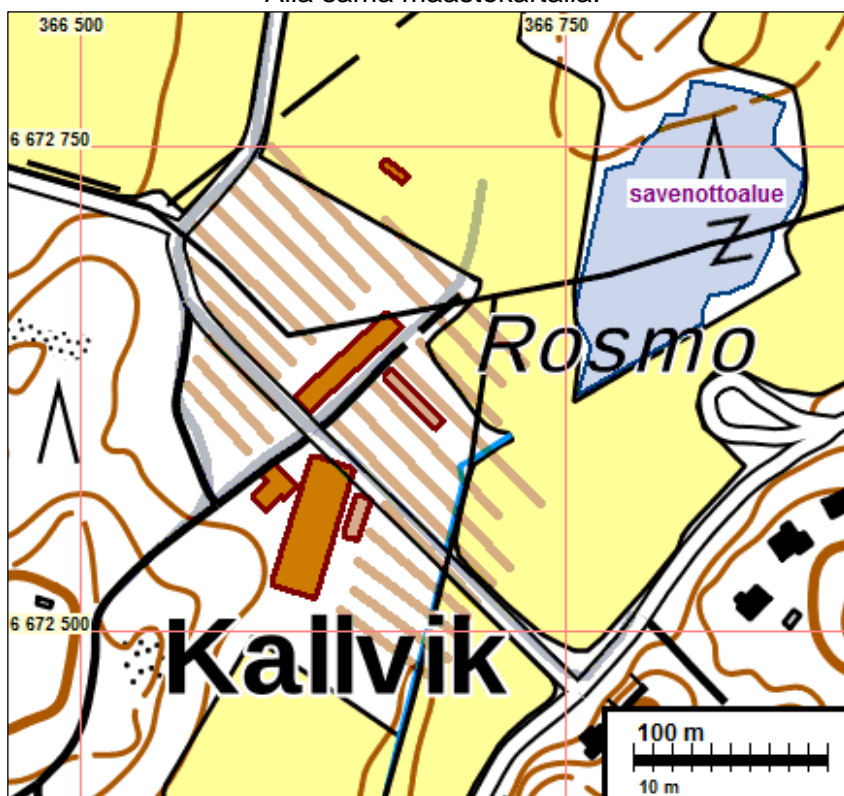
Tiilitehtaan v. 1917 kartalta paikannetut rakennukset on piirretty nykyiselle kartalle ruskealla, rakennukset voimakkaalla ruskealla ja tiilienkuivausvajat vaalean ruskealla. V. 1917 tiet harmaalla. Savenottoa siniharmaalla. Aiemmassa, v. 1911 piirretyssä kartassa on rata tiilitehtaalta Magasinsuddenin kärkeen.

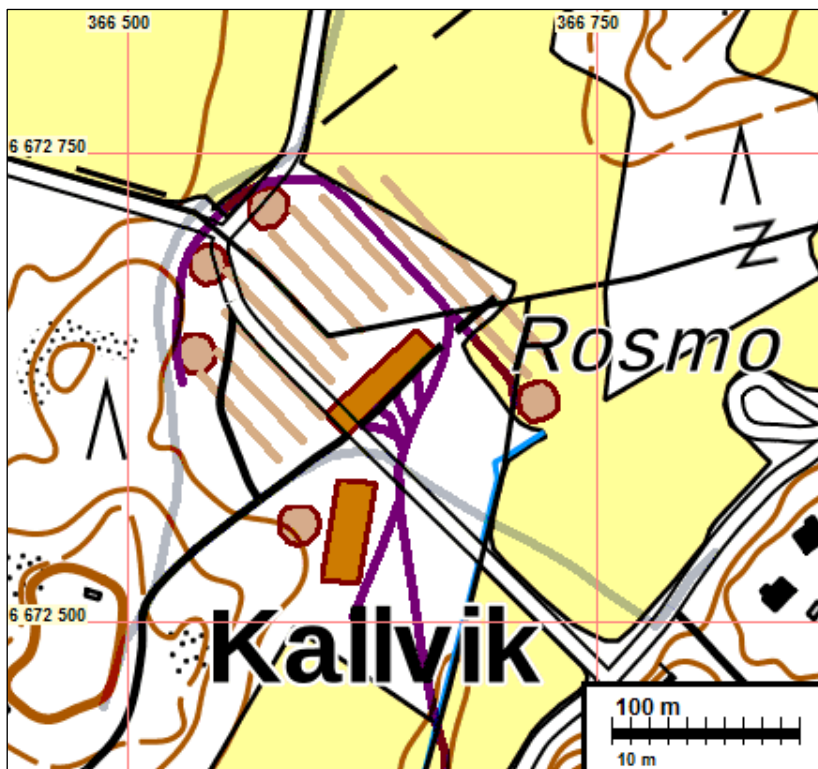
Senaatinkartalle v. 1871/1885 merkitty tiiliruukki on merkitty vihreällä pallolla.

V. 1917 kartalta paikannetut tiilitehtaan rakenteet ja tiet viistovalovarjostekuvan päällä. Tuon aikaiset tiet noudattavat nykyisiä alueen tielinjoja, kaakkoon, nykyiselle pellolle ulottuvaa tieosuutta lukuun ottamatta. Koillisessa on sinisellä rajattu savenottoalue. Alueen pohjoisosassa on näkyvissä vajojen väleihin kaivetut ojat. Alue on märkää savimaata ja ojat olivat nytkin täynnä vettä. Alueelle on tehty myös uudempia kaivantoja ja oja.

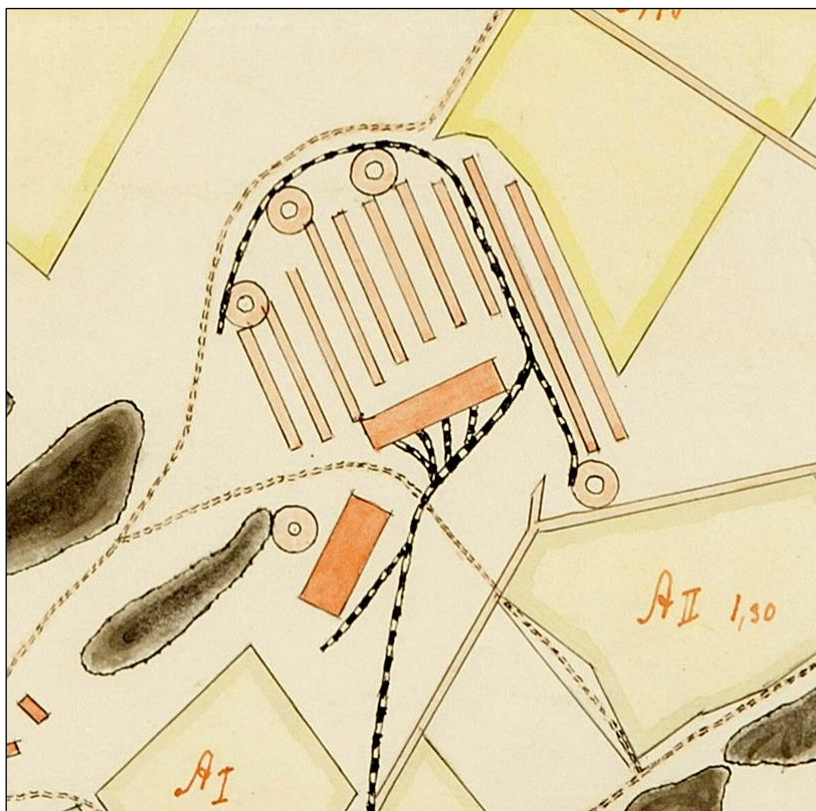
Alla sama maastokartalla.

Vuoden 1911 kartalta paikannetut tiilitehtaan rakenteet. Radat sinipunaisella. Kartta on tiilitehtaan osalta epätarkempi kuin v. 1917 kartta. Rakennukset eivät aivan osu samalle kohdalle kuin 1917 kartalla olevat (ero on tosin vain 5-10 m). Pohjoisessa kaartuva rata ei ole voinut olla - jyrkähkön rinteet takia – niin lännessä kuin kartalle on piirretty vaan n. 10 m idempänä. Kyseessä on kiertoviljelykartta, jossa tiilitehdas on "vain" oheisinformaatiota. Pyöreät rakenteet, joiden halkaisija on liki 20 m, ovat ilmeisesti ns. pyöröuuneja, joissa tiiliä on poltettu. Maastossa niistä ei ole jäljellä enää mitään

Vanhoja karttoja

Ote v. 1911 Kallvikin tilan kiertoviljelykartasta.

Ote v. 1917 kartasta.

Ote v. 1939 topografikartasta. Tiilitehtaan koillisempi isompi rakennus piippuineen on edelleen jäljellä. Karttakuva on sama v. 1945 topografikartalla.

Ote v. 1961 peruskartasta, vasemmanpuoleiseen on piirretty päälle v. 1917 kartalta paikannetut rakenteet. Jäljellä on v. 1939 kartalle merkitty "vaja" tms. eteläisen ison rakennuksen länsipuolella. Se saattaa olla jääne v. 1917 kartalle liki samalle kohdalle merkitystä rakennuksesta.

Otteet v. 1981 ja 1991 peruskartoista. Alue on suurimmalta osin merkitty varastoalueeksi (piste-
viiva). V. 1991 kartalla alueella on useita rakennuksia. Nyt niistä ei ole mitään jäljellä.

Ote senaatinkartasta v. 1871 (1885). Sii-
hen on merkitty myö-
hemmän tiilitehtaan
eteläpuolelle tiiliruuk-
ki.

Inventointi

Espoon on kaupunki parhaillaan laatimassa Kallvik I asemakaavan mukaisia katu- ja rakennussuunnitelmia. Alueella on sijainnut Kallvikin vanha tiilitehdas. Kaavan Sk-merkinnän mukaisesti katualueen osalle sijoittuu teollisuushistoriallinen jäännös. Kaavamääräyksessä todetaan että alueen maastotöistä tulee ilmoittaa kaupunginmuseolle hyvissä ajoin ennen töiden aloittamista ja museolle tulee varata mahdollisuus dokumentoida alueelta löytyvät jäänteet.

Espoon Kaupunginmuseo tilasi tiilitehtaan alueen tarkkuusinventoinnin Mikroliitti Oy:ltä. Maastotyön tekivät Timo Jussila, Timo Sepänmaa apunaan Janne Soisalo 23.10.2017. Lisäksi alueella tehtiin varmistava maastotarkastus vielä 30.10. Tutkimuksella oli tarkoitus selvittää sijaitseeko alueella kiinteää muinaisjäännöstä tai muuta suojeltavaksi katsottavaa kulttuurihistoriallista jäännöstä, sekä dokumentoida vanhan tiilitehtaan mahdollisesti säilyneet rakenteet.

Alueella on sijainnut tiilitehdas josta on perustanut v. 1889 Kallvikin tilan omistanut kauppias Paul Chmelewski. Tiilitehtaan ilmoitettu toiminnan aloitusvuosi on kuitenkin 1895. Tiilitehtaan toiminta on ilmoitettu lopetetun v. 1917.

Inventoinnin lähtötietoina käytettiin vanhaa karttamateriaalia. Espoon kaupunginmuseolta saatiin kaksi aluetta ja tiilitehdasta kuvaavaa karttaa vuosilta 1911 ja 1917. Maastotyössä alue tarkastettiin ensin kattavasti silmänvaraisesti. Alueelle tehtiin koekuoppia ja lapion pistoja, sekä runsaasti käsikairan pistoja. Työn aikana kävi ilmeiseksi, että alueella ei ole juuri mitään sellaista dokumentoitavaa, joka liittyisi vanhaan tiilitehtaaseen.

1700 - 1800 luvun isojakokarttojen mukaan (1767 ja 1827) alue on ollut Muhlbyn kylään kuuluneen torpan peltoa – pieniä peltolohkoja alueen ylemmillä osilla – ja muutoin niittyä. Vanhojen topografi- ja peruskarttojen mukaan alueella on ollut vielä yksi, ehkä kaksi tiilitehtaan rakennusta pystyssä v. 1939 ja 1945 (pohjoisempi iso rakennus ja etelämpänä pieni rakennus). Vuoden 1961 kartalla alueella on yksi pieni rakennus (eteläosassa, tiilitehtaan eteläisemmän ison rakennuksen länsipuolella oleva pieni rakennus) – liittykö se tiilitehtaaseen, siitä ei ole varmuutta. Vuoden 1964 karttakuva on sama. Vuoden 1975 peruskartalla on edelleen pieni ulkorakennus samalla kohdalla kuin aiemmissa kartoissa, mutta erimuotoisena. Suuri osa tiilitehtaan alueesta on merkitty varastoalueeksi (karttamerkki #). Vuoden 1981 ja 1991 kartoilla alue on varastoalueena ja siellä on useita ulkorakennuksia. Tänä päivänä alueella ei ole rakennuksia eikä siellä olleista rakennuksista ole näkyvissä mitään maan päällisiä jälkiä.

Vuoden 1871 (täydennys 1885) senaatin kartalle on nyt tutkitun tiilitehtaan alueen eteläpuolelle merkitty pisteenä tiiliruukki. Myöhemmän tiilitehtaan alue on kartassa tyhjänä. Onko Kallvikissä ollut ennen nyt tutkittua laajempaa tiilitehdasta pienimuotoisempaa tiilenpoltoa, hieman eri paikassa kuin myöhemmin? Vai onko kyseessä vain viitteellinen tiilitehtaan merkintä (mitä pidän epätodennäköisenä)?

Alueella on kaikkialla, siellä täällä osittain sammaleen ja heinän peittämiä rakennusjätkeasioja. Niissä on selvästi modernia tavaraa kuten betonirakenteiden osia, kaivonrenkaita, asfalttia ja muovijätettä. Paikoin modernin jätteen seassa on hujan hajan erikokoisia lohkokiviä, jotka saattavat olla tiilitehtaan rakennusten peruskiviä. Alueella on erikokoisia maakasoja, joista jotkut ovat paikoilleen puskettuja (maata on siirrelty ja tasattu), jotkut vaikuttavat paikalle tuoduilta jättemaalta tai paikalla varastoidun maa-aineksen, kuten mullan ja sepelin jäännöskasoilta.

Kurtinniityntien koillispuolella, alueen keskellä, on maanpinnalla tiivistä soraa – ilmeisesti varastoaluetta tasaamaan tuotua tai paikalla varastoitua hiekoitus, tms. sepeliä. Kurtinniityntien koillispuoli on alavaa ja maaperä on kaikkialla kostea. Sinne tehdyissä koekuopissa oli maaperä

(paikoin ohuen täytemaan alla) savea ja koekuopat täyttyivät liki heti vedellä. Koillispuolen pohjoisosassa on pitkät ojat jotka on kaivettu siellä olleiden tiilenkuivausvajojen väliin – varastoalue ei ole sinne ulottunut. Kuitenkin siellä on erilaista jätettä maastossa. Ojat olivat veden täyttämiä. Kuivausvajoista ei ole säilynyt mitään – ovat ilmeisesti olleet keveitä puurakenteita.

Itäpuolen eteläosa on kokonaisuudessaan ollut varastoaluetta. Alueella on mm asfalttikasoja. Alueen reunamilla näkyy siellä täällä isompi, porajälkinen lohkokivi. Ne ovat ilmeisesti jäänteitä tehtaan pohjoispuolisen rakennuksen perustuksista. Se että lohkokivet ovat hajan hajan ja pääosin nyt heinää kasvavan alueen laidoilla, pellon reunamilla, kertoo sen, että alue on puskettu koneella tasaiseksi. Itse tehdasrakennuksesta ei ole mitään jäljellä. Sen kohdalle tehdyissä koekopissa oli sekoittunutta ja paikoin pintaosiltaan ”ryönäistä” savimaata (ja kuopat heti veden täyttämiä) ja joissain kuopissa oli tiilimurskaa saven seassa pinnasta n. 20 cm syvyyteen. Vielä v. 1945 kartalla näkyvät tehdasrakennus on siis purettu varsin tarkasti ja sen kohta on puskettu tasaiseksi. Alueella on myös myöhempiä kaivantoja ja oja, jotka eivät liity tiilitehtaaseen.

Kurtiniityntien lounaispuolella maasto on pohjoisosassa (Kallivikiin menevän tien pohjoispuolella) korkeammalla ja myös kuivempaa. Tien eteläpuolella on pieni kalliopaljastuma, josta on louhittu reuna pois. Kallio on ollut aivan tehdasrakennuksen kupeessa ja sitä on ilmeisesti louhittu pois juuri tehdasrakennuksen takia. Kalliosta pisti esiin kaksi raudanpätkeä – ilmeisesti vanhoja harusten kiinnityskohtia tms. (N 6672577,0 E 366614,7 / N 6672886,8 E 25477574,6). Kallion kupeessa, vanhan tehdasrakennuksen kohdalla koekuopissa oli 10 - 20 cm paksu täytemaa tai sekoittunut maa ja sen alla ohut, muutaman sentin paksuinen nokinen maakerros ja alla ns. pohjamaata. Yhdessä kohdin (N 6672555,2 E 366615,5 / N 6672865,0 E 25477576,2) havaittiin täytemaakerroksen (n. 20 cm) alla tiivis tiilikerros, jossa rikkonaista tiiltä. Kyse voi olla tiililattian tai uunin pohjan jäänteet tms. tai vain maahan jäänyttä tiiviimpää tiilijätettä.

Tehdasrakennuksen ala on tasattua maata. Alueen laitamilla, tehdasrakennuksen paikan etelä- ja kaakkoispuolella (missä vanhaa kuusikkoa) on nykyaikaisen rojun seassa lohkokiviä, ilmeisesti tehdasrakennuksen kivijalasta peräisin.

Eteläpuolisen tehdasrakennuksen paikan eteläpäähän länsipuolella on jyrkkä rinne – tai vanha, tehdasrakennuksen takia tehty maaleikkaus – muutaman metrin korkuinen. Rinteen laen reunalla on kaksi pyöreää rakennetta joiden halkaisija on noin 7 m. Rakenteet ovat kiinni toisissaan (N 6672532 E 366596 / N. 6672842 E 25477557). Rakenteen reunat ovat valettua betonia joka on 10 - 15 cm paksu seinämä jonka ulkopuolella on paikoin jäljellä tiilivuorausta. Rakenteiden sisäpuolella on isohkoja kivenlohkareita (kuvia s.11). Vuoden 1911 karttaan on alueelle piirretty pyöröuneja – ei tosi tälle kohdalle. Ne ovat kuitenkin halkaisijaltaan kaksikymmenmetrisiä. Nämä nyt havaitut rakenteet ovat pienempiä ja ne eivät vaikuta uuneilta. Ne kuitenkin ehkä liittynevät viereiseen tiilitehtaaseen – varmuutta siitä ei ole. Aluetta ei tutkittu kauemmaksi luoteeseen, missä on Kallvikin tilan rakennuksia ja niiden jäänteitä.

Tulos

Alueella ei ole jäljellä maanpäälle näkyviä rakenteita vanhasta tiilitehtaasta muutoin kuin yhdessä kohdin kallioon kiinnitetyt betoniraudan kappaleet. Tiilenkuivausvajojen välissä olleita oja on edelleen jäljellä alueen koillisosassa. Maanalaisia (ehjiä) rakenteita ei havaittu. Yhdessä kohdin vanhan tehdasrakennuksen kohdalla havaittiin tiivis tiilikerros ohuen täytemaan alla. Tiilet olivat paikalla rikkonaisia ja sekaisin. Tiilitehtaan useimmat rakennukset on purettu jo ennen vuotta 1939 ja viimeinen tehdasrakennus ennen vuotta 1961. Alue on ollut sitten joutomaata ja varastoaluetta, missä yhteydessä alueen maaperää on tasattu, kaiveltu ja täytetty. Alueella on runsaasti hajallaan siellä täällä rakennusjätettä ja maa-ainesjätettä. Alueen eteläosassa, eteläi-

semmän tehdasrakennuksen länsipuolella, jyrkän rinteen laen reunalla on kaksi betonista ja tiilestä rakennetun, pyöreän rakenteen pohjaa. Niiden funktio ja ajoitus on tuntematon. Ne vaikuttavat liian pieniltä ollakseen pyöröuunin pohjia. On kuitenkin mahdollista, että ne liittyvät tiilitehtaaseen. Nämä ovat mahdollisesti ainoat säilyneet rakenteen jäännökset tiilitehtaasta.

Vanhasta tiilitehtaasta ei muutoin ole säilynyt maanpäällisiä rakenteita, eikä tutkimusarvoisia tai suojeltavaksi katsottavia rakenteita tai jäännöksiä.

31.10.2017

Timo Jussila

V. 1917 kartalta paikannetut tiilitehtaan rakennukset ruskealla. Suunnitellut uudet katualueet punaisella. Havaintokohdat sinipunaisella pallolla (rauta kalliossa) ja vihreillä palloilla (tiilitä) ja sinisellä pallolla (kaksi pyöreän rakenteen perustaa).

Lähteet

Bonej ja Zitting 1758-1763: Geometrisk Charta öfver Fanbyss, Köklax, Kurtby och Mulbys Ägor Belagne uti Nylands Län, Raseborgs Östra Härad och Esbo Sockn.

Forstadius 1917: Karta öfver Aktiebolaget Stensvik tillhöriga lägenheter omfattande Stensvik, Bastvik, Kallvik & Åminne gårdar, äfvensom delar af Inglass, Niss, Jofs, Olars och Fanns hemman.

Nordenstedt 1827: Charta öfver Kjöklax, Muhlby, Kurtby och Fansby Byars Ägor uti Esbo Socken Raseborgs Östra Härad.

Soininen 1911: Kallvikin tilan kiertoviljelyskartta.

Peruskartta 2032 12 v. 1961, 1964, 1971, 1981, 1991. Maanmittauslaitos.

Senaatinkartta, rivi VI, lehti 28. 1871, 1885. Maanmittauslaitos.

Topografinen kartta 6670/80 24° 530/40 Espoo. 1939 ja 1945. Maanmittauslaitos

Internet:

http://www.tiilitehdasperinne.com/kuvat/txt/Suomessa_1885-1978_toimineet_tiilitehtaat_k.html

<https://kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/henkilo/197>

Kuvia

Ainoa mahdollisesti tiilitehtaaseen liittyvä rakenteen jäännös. kaksi pyöreää betoniseinäisen rakennuksen pohjaa rinteän laen reunalla, eteläisemmän vanhan tehdasrakennuksen vieressä

Eteläisemmän ison tehdasrakennuksen luoteisseinämän kupeessa oleva kallioleikkaus, jossa on kiinni rauta tankoa.

Tuulimurskaa koekuopassa joka on pohjoisemmän tehdasrakennuksen kohdalla. Oikealla: tasoitettua maastoa jossa pinnassa on sepeliä, pohjoisemmän tehdasrakennuksen kohdilla.

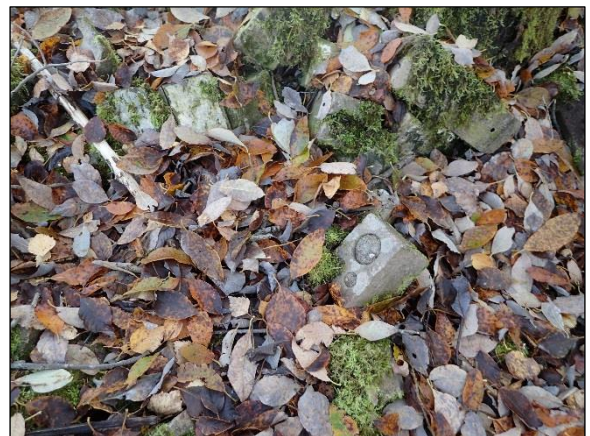
Kurtinniityntien lounaispuolella kasattua maata, kohdassa missä v. 1917 kartalla on ollut pieni rakennus, tehtaan länsipuolella. Oikealla nykyaikaista betonijätettä vanhan tehtaan kohdalla.

Nykyaikaista betoni jätettä eteläisemmän tehdasrakennuksen eteläpuolella. Seassa mahdollisesti tehtaan kivijalasta peräisin olevia lohkokiviä.

Kurtinniityntien koillispuolta, sen eteläosaa missä siellä täällä lohkokiviä, jotka ilmeisesti jäännöksiä tehdasrakennuksen kivijalasta. Kuvien alueella on ollut tilienkuivausvajoja.

Asfalttijätettä ja nykyaikaisia betonitiiliä kasassa Kurtinniityntien lounaispuolella, vanhan tehdasrakennuksen kaakkoisliepeillä.

Tiilitehtaan aluetta Kurtinniityntien koillispuolella. Vasemmalla puskettuja maakasoja tehdasrakennuksen koillisreunamilla ja oikealla betonirojukasa (vanhaa betonia) pellon reunassa. Lähellä, nykyisessä pellossa on sijainnut pyöröuuni v. 1911 kartalla. Lieneekö pellostä puskettu purettu ja hajotettu uuninpohja metsän reunaan?

Tiilitehtaan alueen itäosan pohjoispäätä lounaaseen. Tien vasemmalla puolella ryteikköalue jossa on oja joiden välissä on ollut tiilenkuivausvajoja. Tien kohdilla on kulkenut rata ja sen reunamilla (vasemmalla puolella) on ollut pyöröuuneja (v. 1911 kartalla). Niistä ei koekuopissa ja käsikairauksella havaittu mitään merkkejä.

Myöskään radoista ja ratapohjista ei ole jäljellä mitään näkyviä merkkejä.